

Olkuskie gmerki

Olkusz – miasto, które w średniowieczu słynęło z kopalń srebra i ołowiu, posiadało w średniowieczu prężną warstwę społeczną – mieszczaństwo. Byli to bogaci gwarkowie, czyli jak dzisiaj powiedzielibyśmy, udziałowcy kopalń, oraz rzemieślnicy zgrupowani w cechach różnych rzemiosł. Mieszczanie posiadali swoje znaki rozpoznawcze – gmerki.

Na kamienicach miasta Olkusza znajdują się tablice, na których widnieją znaki: strzałki, krzyże, litery. **Symbolika znaków była wiedzą tajemną, wiadomą tylko wtajemniczonym.**

Tablice są wykonane z kamienia i wmurowane w ściany kamienic.

Tablice nagrobkowe mieszczan, znajdujące się w krypcie Bazyliki Mniejszej pw. Św. Andrzeja Apostoła, także takie znaki posiadają.

Te oznaczenia to **gmerki** – znaki osobiste i rodzinne mieszczan.

Pierwsze gmerki pojawiły się w starożytnej Grecji na budowlach, w celu podania instrukcji do montażu.

Od połowy XII w. były używane w Europie przez warsztaty budowlane. Budowniczości wykuwali swoje gmerki – znaki firmowe na ścianach kościołów i zamków. Po gmerku można było poznać, który fachowiec budował kościół lub zamek. Gmerk był używany także jako pieczęć potwierdzająca rozliczenie za wykonaną pracę.

Występowały **dwa rodzaje gmerków.**

Gmerk mistrza był bardziej okazały i bardziej widoczny w tarczy herbowej.

Rzemieślnik mógł używać swojego gmerku dopiero wtedy, gdy wyzwolił się na czeladnika.

Na wzór kamieniarzy, gmerki zaczęli posiadać również inni rzemieślnicy, którzy należeli do cechów.

Gmerk mierzył ok. 10-15 cm, a w XV w. miał tylko 2 cm.

W epoce renesansu gmerki przypominały szlacheckie herby, ponieważ były pięknie zdobione i składały się z wielu elementów.

Stopniowo gmerki były heraldyzowane, czyli **umieszczane na tarczy herbowej i stawały się herbami mieszczan, przekazywanymi** kolejnym pokoleniom.

Były używane do XVIII w.

Widniały one na pieczęciach, sygnetach i wykonanych przez rzemieślnika przedmiotach, jako sygnatura autora dzieła.

Gmerki posiadały moc prawną.

Odciskano je na laku na różnych dokumentach.

Znajdowały się także na sygnetach, które służyły jako pieczęcie.

Gmerkami stemplowano także towary.

W początkach XV w. w Olkuszu na ołowiu umieszczano **gmerk olbornika** tzn. królewskiego poborcy podatków.

Narzędzia górnicze także znakowano gmerkami.

Znajdujący się w Muzeum Regionalnym PTTK miecz katowski z XIII/XIV, posiada gmerk w kształcie rozwidlonego krzyża.

Broń średniowieczna posiadała wybite trzy rodzaje gmerków: pierwszy to **gmerk warsztatu**, w którym wykonano broń (np. gmerk przedstawiający wilka posiadały warsztaty w Solingen i Pasawie, węgierskie gmerki posiadały kształt serca i tarczy, na mieczach krzyżackich widniał gmerk krzyża), drugi to **znak miecznika/płatnerza** tj. rzemieślnika wykonującego miecz (inicjały nazwiska miecznika) i trzeci rodzaj – **znak kowala**, który wykuwał miecz.

Obok **gmerków rzemieślników indywidualnych**, funkcjonowały także gmerki **gmerki wspólne dla rzemieślników należących do danego cechu**.

Gmerki cechowe ukazują narzędzia charakterystyczne dla konkretnego cechu, a także niekiedy świętego patrona cechu, np. znak bednarzy krakowskich to strug, piła wiertło i beczka, znak szklarzy to cyrkiel i kątownik, natomiast herb krakowskich złotników ukazywał św. Eligiusza.

Interesującym przyrządem było tzw. **obesłanie tj. swoista legitymacja cechowa**, posiadająca wygrawerowany gmerk cechowy. Okazywał się nią posłaniec, który miał przekazać od władz cechu informację rzemieślnikom.

Gmerk cechowy widniał także na **wotach**, które cech składał w kościołach.

Umieszczano go także **na symbolach władzy osób przełożonych w cechach – berłach, buzdyganach**, jak również na **wilkomach czyli pucharach, mieszczących litr napoju**, który musiał wypić świeżo upieczony członek cechu.

Gmerki znajdowały się także na epitafiach nagrobnych.

W Bazylice Mniejszej pw. Andrzeja Apostoła w Olkuszu, widnieje kilka gmerków, znajdujących się na tablicach epitafijnych, z przełomu XVI i XVII w., np.

tablica epitafijna z wykutym gmerkiem z literami SA., upamiętniająca olkuskiego patrycjusza Stanisława Amendę – fundatora kaplicy Amendzińskiej;

tablica epitafijna z gmerkiem mistrza organowego Hansa Hummela z Norymbergi, poświęcona jego tragicznie zmarłemu synowi;

siedemnastowieczna tablica epitafijna z gmerkiem (chusta ułożona w koło) Zofii Pasierbkowej.

Z kolei na gmachu Urzędu Miasta i Gminy w Olkuszu, widnieje barokowy gmerk.

Niestety, w XVIII w. Polska chyliła się ku upadkowi, następował kryzys gospodarczy, wraz z nim upadek stanu mieszczańskiego.

Źródła:

-Jacek Sypień, Olkuskie historie, Olkusz, Miejski Ośrodek Kultury, 1999, Tajemne znaki mieszczan, s. 5-9;

-Gmerk, [online], [dostęp: 15 maja 2020], Dostępny w Internecie: <
<https://pl.wikipedia.org/wiki/Gmerk> >;

Oprac. Iwona Rams